

ÖRÖKSÉG

BOSNYAK ISTVAN

EGY „NAGYVILÁGI” ÉLETMŰ „VIDÉKI” KÖTŐDÉSE (II.)*

1.

Sinkó Ervin és Szabadka, Szabadka és Sinkó Ervin...

Mi értelme van, s van-e értelme egyáltalán, e kölcsönös viszony vizsgálatának? Mi köze van az életműhöz annak a véletlenszerű életrajzi ténynek, hogy a szó szerint is fél világot bebarangolt modern Don Quijote-unk — a jugoszláviai magyar irodalom alighanem legnagyobb bolyongója — ifjúkorában egy jó fél évtizedet épp Szabadkán töltött, s nem valahol másutt? Es nem épp a sinkói irodalomszemlélettel kerülünk-e ellentmondásba, ha ebből az életrajzi tényből messzemenő következtetéseket akarunk levonni a három tucatnyi vaskos kötetre rúgó életművel kapcsolatban? S nem a tulajdon, majd két évtizeddel ezelőtt megfogalmazott felismerésünket kellene-e fölülbírálnunk — miszerint a sinkói életmű is egy fából faragott, monolit egész, *kivülről* szemlélve a legellentétebb időszakokra széthulló, ám *belülről* a legszerveesebb egységé tartozó —, nem ezt a korai felismerésünket kellene-e mindenekelőtt fölülvizsgáljunk, ha életének és művének szabadkai részletéről mint különálló időszakról akarnánk szólni? Lehet-e s kelle-e a szabadkai, a budapesti, a kecskeméti, a bécsi, a prigrevicai, a párizsi, a moszkvai, a szarajevói és drvari, a sumartini és rabi, a korduni, likai és zagorjei, s végül a zágrábi és újvidéki Sinkóról és alkotásairól mint egyedi különlegességekről értekezni? Mi értelme van e számos életszakasz és életműrészlet külön-külön történő „kinagyításának” — hogy ezt a közkedvelt irodalomtörténeszi műszót használjuk —, ha már jó előre tudjuk, hogy e látszólag önálló egységek önálló vizsgálata úgysem hozhat felszínre valami különleges, az egész benső tartalmaitól, személyi meghatározottságától és sajátos szellemiségétől merőben elütő, kivételesen egyedülálló tartalmakat?

Magától értetődik, hogy a sinkói életmű szakaszonkénti vizsgálata elsősorban épp azért lehetséges, mert részeinek — az életmű látszólagos „fázisainak” — és az egésznek — a teljes sinkói opusnak — csakugyan dialektikus a kapcsolata. Részének a vizsgálatával voltaképpen mindig az egészet is vizsgáljuk, és fordítva. A különbség csupán annyi, hogy

* Elhangzott az Életjel 1977. június 13-i Sinkó-émlékstjén. — Sinkó Ervin életművének ugyancsak „vidéki”, kecskeméti vonatkozásait, a fentivel azonos címen, I. a kecskeméti Forrás ez évi 5–6. számában.

előző esetben „tengercsöppet” elemzünk „a tenger” titkait firtatva, utóbbiban viszont „a tenger” szintetikus valóságából kiindulva közelítünk az egyes „csöppek” tartalmi és alakílyenségéhez...

Beszéljünk hát ezúttal, e jubileumi alkalomról, a *szabadkai* Sinkó Ervinről és életműve *szabadkai* meghatározottságáról.

2.

Az *életrajzi* kötődés az egykori „vén Szabadkához” a tízes évek leg-
elején kezdődik, amikor is Spitzer Izidor apatini kereskedő Ferencnek kereskedelmi s a családban Ferkónak becézett kistfia a szegedi „Felső kereskedelmi iskolából” a szabadkai gimnáziumba kerül. Ahol aztán — mint évek múltán, a Bácsmegyei Napló 1928-as Almanachjában közölt életrajzában írja — „a gimnázium tanári kara a magánvizsgákon buzgó szorgalommal nyakra-főre buktatta” a rebellis diákok. A koraérett értelmiségi kamaszt, aki a gimnáziumból „kikopva”, s a takaros szülők állandó dorgálása ellenére továbbra sem a gimnáziumi magánvizsgákra, hanem sokkal inkább a szabadkai munkásotthon mozgalmi és elméleti olvasmányainak a tanulmányozására összpontosítja korát cáfoló, rendkívül eleven szellemi energiáit.

A szabadkai munkásotthon pedig nemcsak egy levegősebb, a zárkózott, befelé élő Spitzer család otthonánál honosabb otthont, s nem is csak a gimnáziuménál jóval emberségesebb közösséget jelentett az otthontalanságát korán felismerő zsidó gyerekmber számára. *Hazát* is jelentett, a szó legmélyebb egzisztenciális értelmében vett, nagybetűs *Hazát*. Emberi Ethoszt, melynek életutat meghatározó jelentőségéről az életmű önéletrajzi dokumentumai külön nyomatékkal emlékeznek majd meg. A felekezeti kiközösítettség felszámolása és a gátlásos, „elidegenült” individualitás zárkájának a feltörése; népek és nemzetek közötti ember-testvéri viszony kialakulása; az emberi kasztok, rétegek, osztályok és államhatárok történelmi felszámolhatóságának hite; a pacifizmus világ-történelmi megvalósulása; az ember társadalmi megemberesülése erkölcsi és esztétikai értelemben is: sommásan szólva, ezekkel az alapvető s egész életre szóló ígéretekkel és elvárásokkal ajándékozta meg a szabadkai munkásotthon az ifjú könyvtárost és aktivistáját. És a leendő író is, akinek egész életműve elválaszthatatlanul összefonódik a II. Internacionálé ezen — a századelőn megvalósulni látszó — reményeivel.

De Szabadka, pontosabban: a korabeli szabadkai szociáldemokrata munkásmozgalom sújtja az ifjú Sinkót az első nagy egzisztenciális sokkal is: internacionalista programját „félretéve”, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szabadkai vezetősége is a háború pártjára áll, és dr. Forgács Dezső, a munkásotthon elnöke — aki annak idején *egyszerre* adja a gimnáziumnak hátat fordító gyerekmber kezébe a *Kommunista Kiáltványt* és *Az Illés szekeréért* —, most egyszerűen kidobja az otthonból az „izgága” ifjú könyvtárost, mert a munkásmozgalom helyi vezérkarát a régi, sárba tiport internacionalista programjára akarja emlékeztetni... Azaz: a forradalmi politika és emberi erkölcs alapvetően emberi viszonyára — mint majd később is oly sokszor és sok helyen...

És nem lehet megkerülni Sinkó Ervin szabadkai létélmény-forrásainak még e vázlatos áttekintésekor sem, hogy ugyancsak ebben a városban, a 6-os honvédegyalgezred kaszárnyájában szakad rá az emberi élet; minden egyes emberi élet szentségének, pótolhatatlanságának és jóvátehetetlenségének a felismerése. Hogy ne mondjuk: hitvallása. Mint önéletrajzi és szépirodalmi műveiben többször is fölemlíti, itt szembe-sül ugyanis első ízben az erőszakos halálnak — két, szőkní próbáló fiatal közkatonára kivégzésének — életreszóloán drasztikus látványával. Azzal a személyes látvánnyal, mely életművében egyik alapvető indítéka lesz a szövevényes problémakör már-már megszállott vizsgálatának: ho-

gyan, miként, mikor és mennyiben lehet legalább viszonylagos egységbe hozni az emberi egyedekkel szemben foganatosítandó történelmi erőszakot és az emberi erkölcsöt?

S említsük-e meg itt, az életrajzi kötődés vázolásánál, a jeles embereket is, akikkel az ifjú értelmiségit Szabadkán hozta össze a véletlen? Például: Lányi Ernőt, aki a klasszikus zene rejtelseibe avatja be őt. Vagy Czóbel Ernőt, Lányi direktor vejét, a Népszava és a Szabadgondolat csakugyan szabadgondolkodóját. És Bokányi Dezsőt, az *Optimisták* „Elnök elvtársának” majdani modelljét, akivel az ifjú Sinkó a munkásotthonban ismerkedik meg, hogy az „őszirózsás forradalom” idején majd Bokányi alkalmazottja legyen az Országos Propagandabizottságban... És említsük-e Kosztolányi Dezsőt, akinek induló poétánk verset ajánl a Bácsmezei Naplóban, vagy Jászi Oszkárt, akinek szabadkai előadása kapcsán vezércikket ír, ugyancsak a Bácsmezeiben?

Kevésbé „jelesek”, de a szabadkai ifjú Sinkó számára a világháborúval s a szociáldemokrácia erkölcsi és politikai csődjével beálló katalizma éveiben mégis jelentősebbek voltak: dr. Singer Bernát és Rados Dezső.

Előbbiről a már említett, 1928-as önéletrajz úgy emlékezik meg, mint „finom, jóságos ember”-ről, „minden paposságtól mentes zsidó pap”-ról, aki megtisztelő barátságra méltatta a „minden ellen lázongó gyermekembert”... S aki majd — tesszük hozzá az indokoltnak látszó föltételezést — negyedszázad múltán az *Aron szerelme* rabbijának a modellje lesz.

Rados Dezső, az ifjú Sinkó hegedűtanára viszont a neveltje akkori szabadkai naplójában állandó barátként, sőt egy ízben úgy is szerepel, mint „Végre hát egy ember, akivel beszélhetek ebben az isten sújtotta kalitkában”... Azaz: az említett katalizmával számára kísértetiesen üressé, szükké és társtalanná lett városban... S akihez a *Subotica három napom 1963-ban* című, remek öregkori esszé tanúsága szerint azon a címen járt föl ide, mai estünk színhelyére, a zeneiskolába, hogy hegedülni tanul, ám az ifjú tanárral, az esszé szerint: „a korán megkopaszodott Rados Dezsővel” inkább mindenféle szerelmi ügyeket és komplikációkat beszéltek meg, „miközben Marx, Nietzsche és Arcübesev tanainak lehetséges, illetve lehetetlen szintéziséről” vitatkoztak... És hosszan lehetne idézni a szabadkai zenészbarátot az *Optimisták*ból is, hiszen Fluck néven a világháborús Szabadka vidékiesen távlatlan „művészasztaltársaságának”, s talán az egész regénynek is ő az egyik legplasztikusabban megrajzolt figurája... Am engedjünk helyet egy más csábitásnak. Idézzünk néhány részletet *A régi város* című, a Bácsmezei Napló 1924-es évfolyamában megjelent krisztiánus indítású Sinkó-versből, amely — sietősen előrebocsátjuk — versként igen gyenge munka. De életrajzi és kordokumentumként, a szellemileg, politikailag és esztétikailag egyaránt igényes, csakhogy objektíve tehetetlenné lett világháborús szabadkai ifjúság létproblémáinak, s egyáltalán: az „isten sújtotta kalitkává” vált világháborús Szabadka légkörének megidézéseként talán mégis igényt tarthat jelenlegi — alkalmi — érdeklődésünkre:

Mint fáradt, téli, bús, fagyott madár,
Remegve bújna tárt meleg tenyerébe;
Szerettem őket, kiknek szíve fáj,
S lettem vón boldogan mindük cselédje.

Szabadkán is sok ember szíve fáj
De mindé másért s úgy nem mint énnékem;
Ó úgy szégyeltem ezt a vad magányt
S gyerekek-daccal növesztettem sóryem.

Tizenhat évvel úgy égett a vágyam
Cselédje lenni, társa társaságnak;
Száz száz-íz szerint élni megpróbáltam
S már nem volt út, hogy magamhoz találjak.

Akik szerettek is nevettek rajtam
S csak attól féltem megtudják, hogy látom
S megtudták s én féltem kimenni nappal
És ekkor jött muzsikus barátom.

Beszélni unszolt — én okos vagyok,
Beszéljek hát de szép, de nagy dolgokról!
Fejünk fölött csillag, csillag ragyog,
Ó részegedni csillagfényű bortól.

Beethoven, Nietzsche — mennyi volt a szent!
Marx, Ady, Tolsztoj, Ó s Újtestamentum!
Már ő is szól s kottázva lépte leng
S buzog velem nagy benső bús mámortul.

Ó tiszta élet, édes, tornyos álom!
Ó szárnyas lélek föl magasba hágó!
Ó jónak lenni, szépnék minden áron,
De jaj — szól ő — szívem hajh! tétovázó.

A Kossuth uccán majdnem minden ház
Egy-egy szerelmet őrzött zord sötétben;
Ó volt szerelmes, én: részvét-telt láz
S vigasztaltam sokszerelmű testvérem.

De hajnal táján, mint a torpant ördög
Majdhogy ránkdől a városháza tornya;
S egy szál baráttal ott alatt ödöngök
És csodára várunk vagy egy jó asszonyra.

S a „jó asszony” el is jött, de immár nem Szabadkán, hanem a forradalmas Pesten, hogy a nagy, az 1914-esnél is nagyobb új kataklizma, a bekövetkezni látszott „csoda” — a Világforradalom — tragikus szeretefoszlása után, 1920-ban övele szökjön vissza Szabadkára. Három hónapig asztalos segédmunkásként, felesége, a temesvári Rotbart Irma orvostanhallgató — az *Optimisták* Cinner Erzsije — pedig varrónőként rejtőzködik a városban, de leleplezik őket, Sinkó börtönbe, majd Horthyék követelésére majdnem a „fehér” Magyarországra kerül, hogy „lakoljon” kiemelkedő forradalmi szerepléséért. Az ekkor még jómódú kereskedő apának azonban sikerül megvesztegetni a szabadkai hatóságot, s így a foglyot — kiadatás helyett — Ausztriába internálják...

A városhoz való tartós életrajzi kötődés ezzel voltaképpen meg is szűnik. 1926-ban, az első szarajevói tartózkodásukat megelőzően csak egy rövid szabadkai intermezzóra kerül még sor, és egy jellegzetes megjegyzésre az akkori olvasónaplóba: „Ez a város sajátságosan félelmes nekem. Nemcsak azóta, hogy a börtönhistória volt; bár azóta még inkább.”

3.

Az életrajzi kötődés után vessünk pillantást a *bibliográfia kötődés*-re is.

Még szakmaiak körében sem köztudott, hogy az ifjú Sinkót — 16 éves korában! — a Bácsmezei Napló avatta íróvá, sőt, azon nyomban egyik forradalmi főmunkatársává is tekintette! A lap 1914-es és 1915-ös évfolyamában ugyanis debütáló irodalmárunknak egy egész kis kötetnyi verse, politikai cikke és riportja szunnyad kiadatlanul, ismeretle-

nül... Ez a tény teszi aztán érthetővé a már többször említett önéletrajz hálás visszaemlékezését: „Első írásaim a Bácsmegyei Naplóban jelentek meg, ahol Fenyves Ferenc sok elnézéssel és hivatottságomban bízva, biztatva állt mellettem, miközben a gimnázium tanári kara a magánvizsgákon buzgó szorgalommal nyakra-főre buktatott engem, rebellis diákok.”

Külön tanulmány tárgyát képezhetné annak kimutatása, milyen személyi és általános-társadalmi ellentmondásokat rejt magában az induló Bácsmegyei-munkatárs rebellisége. Ezúttal azonban csupán jelezni tudjuk: az ifjú Sinkó jórészt épp a Bácsmegyei Naplóban kibontakozó folyamatos szereplésével, a világháborús valóság verses és publicisztikai tettenérésével küzdötte le azt a bénító krízisét, amely a nacionalista mámorba lezüllő nemzetközi és magyar szociáldemokrácia csődjével szakadt rá; jórészt itt, a Bácsmegyeiben közölt írásaiban küzdötte ki magának azt a szellemi-etikai platformot, amelyről tovább lépve *logikusan* jutott el Kassák Lajos forradalian antimilitarista körébe. (Ahova, mellesleg szólva, szabadkai közvetítéssel, ti. György Mátyás révén jutott be személyesen is és lett *A Tett* és *Ma* munkatársa).

Szabadkán, a Hungária Kö- és Könyvnyomdai Müintézetben jelent meg Sinkó Ervin első kötete is, az *Ejszakák és hajnalok*.

E nehezen hozzáférhető, 1916-ban kiadott, s a Bácsmegyei Naplóban közölt verseket nem tartalmazó gyűjtemény szellemi fizionómiájáról több alkalommal is írtunk már, ezúttal tehát nem bocsátkozunk önismétlésbe. Egyedül azt szeretném hangsúlyozni, hogy nézetem szerint az ifjú Sinkó szabadkai indulásának meglehetősen felületes ismeretére és „fél-rekommentálására” is vall az az összefüggő tétel sor, amelyet nemrég a *Híd* egyik tanulmányában volt alkalmunk olvasni, s amely szerint „Egy művelt úrifüü próbálgatja a versek első sorozataiban a neki alkalmas magatartásformát és szerepet. A sajátos kivételességet keresi, hogy megkülönböztető jegyként belépője lehessen az akkori Szabadka »művészi« körébe. (...) egy kis Narcissus keresi helyét, kétségtelen, amikor csokorba gyűjti a tizes évek érzelemképleteit (...) Mímelt mámorok és mímelt bánatok költője, aki a »vesztett ígérété« siratja, mielőtt még a valósággal szembenézhetett volna a gyerekszoba fülledt zártágában. (...) Jellegzetesen »dekadens«, századvégi módon ernyedt érzelmesség-ről van szó, amely termékeny talajt kínált a lelki szenvedéseknek (...) örömben és bánatban egyaránt hedonistaként tobzódik, anélkül, hogy megismerte volna az igazi örömet a mámorát és a lelket felseböző bánatnak a fájdalmát (...) annak pedig, hogy a szabadkai Munkásotthon is »otthona« volt, semmi jele sincs. A világháborút is majd csak egy 1918-ban megjelent versének két sora idézi meg...” (Bori Imre: *Sinkó Ervin költészetéről*. *Híd*, 1977/3. sz. Az idézett tételek a 301–307. oldalon.)

Hogy az induló szabadkai poéta, ez a „művelt úrifüü”, ez a „kis Narcissus”, ez a „jellegzetesen »dekadens«, századvégi módon ernyedt” hedonista az *Ejszakák és hajnalok* megjelenése előtt igenis szembenézett már, sőt, az egzisztenciális belebetegedés valósággal *rárémült* ama fránya „valóságra” és a „vesztett ígéretek” tényleges vesztettségére, miközben a világháborút is jócskán „megidézi”, csak hogy nem két versonnal, s nem is két évvel a kötet megjelenése után, hanem két évvel *azelőtt*, mindennek a meglátásához a Bácsmegyei Naplóban szunnyadó, kisebb kötetnyi lírai és publicisztikai zsengeknek, továbbá az 1915 májusában írt s a Népszavában megjelent, *Hozsánna, Május!* című versnek, nem utolsósorban pedig az ifjú Sinkó 1916 márciusától vezetett, ugyancsak egy kis könyvre rúgó szabadkai naplójegyzeteinek az ismerete szükségeltetik... Ha már nem akarunk hinnii az *Optimisták* életrajzi hitelének és Sinkó Ervin önéletrajzi irodalmának... Mindenekelőtt pedig: a *Szemben a biróval* című nagy önéletrajzi esszéjének... S ha már képtelenek vagyunk igénybe venni műinterpretáló, kritikusai fantáziánkat, mely e filológia tényhalmaz ismerete nélkül is megláthatná velünk, hogy az *Ejszakák és hajnalok* *dekadens* úrifüüja és hedonista Narcissusa — korát cáfoló komolysággal — igenis — *megjárta* már a korvalóság pok-

lát, s a kötetben demonstrált hedonizmusa, narcissismusa és egyéb „izmusa” voltaképpen nem más, mint nekikeseredett, tüntető, „savanyú a szőlő”-szerű, dacos „izmus”, amely mögött a világháborús Szabadka „isten sújtotta kalitkája” áll, az egyetemes, világméretű elsötétülés lidérces éjszakájával. És az előzőleg igenis *otthonává* lett szabadkai munkásotthonnal, melynek azonban éppúgy sárba hullottak az ember-testvéri és emberiség-felszabadító reménysegei, mint a korabeli munkásotthonokénak akkortájt világszerte...

De nézzük szerzőnk további jelenlétét Szabadka irodalmi életében.

1916-ban a Bácsmezei Napló aláírás nélküli könyvismertetőt közöl az *Éjszakák...*-ről, 1923-ban pedig — György Mátyás tollából — avatott kritikát Sinkó abban az évben megjelent bécsi verskötetéről, *A fájdalmas Istenről*. Ezt megelőzően, 1922-ben — a pozsonyi/bécsi Tűz, a bécsi Panoráma és Bécsi Magyar Újság munkatársaként — Sinkó a Bácsmezeiben is jelentkezik, 1924-ben viszont — saját folyóiratának, a bécsi Testvérnek az indulása előtt — több ízben is közöl tőle a szabadkai újság. Hogy aztán 1928-ig — miközben Sinkó a Korunk, Nyugat és Századunk munkatársa lesz — csak szórványosan jelentkezzen az irodalmi pályáját megnyitó lapban, 1928-ban és 1929-ben viszont őt is ott találjuk a Bácsmezei irodalmi Almanachjaiban, majd 1930-ban véget is ér a felszabadulás előtti szabadkai szereplése.

De a felszabadulás után lendületesen újrakezdődik. 1947 és 1950 között állandó irodalmi munkatársa a 7 Napnak, szerepel a Szabadkán kiadott első irodalmi antológiánkban (*Téglák és barázdák*, 1947), Szabadkán jelenik meg felszabadulás utáni első magyar könyve, *A vasút* is, 1952-ben és 1955-ben pedig a Szabadkai Népszínház bemutatja két aktuálpolitikai drámáját, az *Elítélteket* és *A szörnyű szerencsét...* Közben, egészen 1959-ig, szórványosan továbbra is publikál a 7 Napban... Ekkor azonban megszakad a négy évtizedes műltra visszatekintő, kétség-telenül jelentéktelen kapcsolata az irodalmi Szabadkával. Hogy miért és meddig — erről pár szót majd befejezésül.

4.

Részben már eddigi, életrajzi és bibliográfiai pásztázásunk is meghaladta az alkalom nyújtotta időkeretet. Arra az újabb kérdésre tehát, hogy Sinkó Ervin alkotásaiban *milyen szellemi klímája körvonalozódik az egykori Szabadkának*, ezúttal a vázlatosságánál is „pásztázóbb” módon válaszolhatunk csupán.

Mindenekelőtt azt kell nyomósítani, hogy az induló Sinkó lírai és publicisztikai zsengei a Bácsmezei Naplóban, valamint az 1916 és 1917 tavasza között vezetett, kiadatlan szabadkai naplója nemcsak önéletrajzi és irodalomtörténeti, hanem egyúttal kor- és helytörténeti dokumentumok is. Írások, melyek egyidejűleg és *közvetlenül* tanúskodnak a tér és idő szerzőnkre gyakorolt determináló hatásáról, illetve azokról a szellemi, etikai, politikai és esztétikai reakciókról, melyeket ez a konkrét tér és konkrét idő az induló író zsengeiben felszínre kényszerített.

Ezzel szemben az *Éjszakák és hajnalokban* mindez csak *közvetve* jut kifejezésre — de kifejezésre jut! Ami azt is jelenti, hogy ezt az első, esztétikai megvalósulásként gyenge kötetet nem lehet a „valósággal” semmiféle összefüggést nem mutató, pusztán holmi úrfiúi szerepjátást célzó — színészkönyvnek sejtetni...

1919 előtt, s a jelzett közvetlen és közvetett módon Szabadka tehát a lírikus, a publicista és naplóíró Sinkó Ervin alkotásában van jelen kitörölhetetlenül. A húszas években viszont megkezdődik az ifjúkori Szabadka-élmény epikába transzponálása.

A hulla-börze című, 1926-ban írt s a Nyugat pályázatára elküldött, közöletlen nagyobb elbeszélésnek például a világháború alatti és a forradalmak utáni Szabadka a színtere. Pontosabban: „Homokváros”, melynek még „Homokvárosi Napló”-ja is van... És kiházasítási és temet-

kezési segélyegyesülete" is, mint a hadi- és restaurálódó kapitalizmus kisvárosi életmódjának, életformájának jelképes intézménye. Időszerűtlenül „gogoli”, ti. emberekkel úzerkedő intézménye... „Bácska egyik legnagyobb városa vagyunk, közel százezer lakossal és ki volna, aki tagadná, hogy kereskedelem, ipar, minden súlyos depresszió alatt pang, a földbirtok értéke állandóan csökken, az agrárreform, mint minduntalan felbukkanó félelmes kísértet, megöli a munkakeredvet, hogy a túrhეტetlen adóterhekről ne is tegyek említést” — szavalja a „Bölcső és sír” nevű homokvárosi „segélyegylet” főszervezője az alapító közgyűlésen, hogy az „így kell ennek lenni?” szónoki kérdésére jellegzetes választ adjon: „Nem mondom, hogy gyökeresen orvosolhatjuk ezt az egész kérdés-komplexumot — mi lojális állampolgárok vagyunk és maradunk, hagyjuk ezt a kérdést a politikusokra”... Mi pedig, lojális business-emberek, üzzük csak szépen tovább az „önsegélyző” üzleti ügyeinket...

A *Jankó esete a szerelemben* című, ugyancsak közöletlen elbeszélés szintén a húszas években íródik, s a színtere ugyancsak „Homokváros”, a világháború előtt és alatt. „Parasztváros, de nem rossz emberek, csak nem szabad nagy követeléseket támasztani. (...) jó arcot kell vágni mindenhez (...) Olyankor is, mikor döfni szeretnék, nem engedek meg magamnak többet, mint a csendes utálkozást” — jellemzi a homokvárosi viszonyokat e nagy elbeszélés „vérbeli alföldi nábobja és kultúrtańácsosa”, a gabonakereskedő filiszter, míg a homokvárosi zeneiskola igazgatója mintegy húszas évek Szentelcekyjét parafrázálja, amikor a világháborús város szellemi klímáját ecseteli: „Homokváros ferelmesebb, mint valaha is volt. Pár svihák milliommóssá lett, a parasztokat fölveti a pénz, a művészet anakronizmus, zaufolni és zabálni akarnak az emberek, itt semmi más nem kell.”

Sorolhatnánk tovább a példákat, de elég utalni is rá, hogy a húszas évekbeli prózakísérletek után az 1931—34 között írt *Optimistákban* kapja meg a régi, Monarchiabeli Szabadka a legteljesebb epikus ábrázolást. Méliusz József például épp a „Szabadkai előjáték” című nagyfejezetet, a „fortissimós nagy bácskai nyitányt”, „a dübörgő, lélektépő lelki drámát” tartja az egész regény legértékesebb alkotói megvalósulásának. A tér és idő „helyi színeinek” adekvát epikus megragadása mellett azonban Méliusz tágabb összefüggésekre is utal. Úgy véli, ez a regényindítás egyúttal a magyar polgárság haldoklásának is történelmi éietdarabja, s az Osztrák—Magyar Monarchia szétrobbanásának egész epikus feszítőerejét is magába sűríti, miközben szerzője a modern magyar regényirodalom legjobb lapjait szaporítja... Mondani sem kell, hogy Sinkó Ervin épp ezzel a művével fűzte legszorosabbra s tette leginkább időállóvá életműve és az egykori Szabadka szerves kötődését.

5.

Befejezésül térjünk vissza a jelzett bibliográfiai tényhez: ez a kötődés, ez az irodalmi kapcsolat az ötvenes évek végén megszakadt. S abban a hiszemben, hogy épp a hipokrizis a lehető legnagyobb ünneprontók egyike, ne hallgassuk el azt sem, e jubileumi alkalomból sem, miért került erre sor. Hisz ma, csaknem két évtized múltán, anélkül is megtehetjük ezt, hogy régi sérelmeket, régi vitákat és félreértéseket élesztenénk fel szükségtelenül. Az Idő dolgokat helyretevő távlatából ugyanis ma már higgadtan és tárgyilagosan is konstatálható: Sinkó Ervin 1959-es tanszék alapításával új fejezete kezdődött a jugoszláviai magyar irodalomnak és művelődési életnek. Nem csupán az alapító tanszékvezető szellemi kvalitásai miatt természetesen. Hanem azért is, mert a jugoszláviai magyarság négy évtizedes élettörténete során ekkor nyert végre intézményes egyetemi formát az anyanyelvű irodalmi, esztétikai, nyelvi és társadalomtudományi képzés. S hogy milyen szellemben indult ez a fordulatot hozó, valóságos kis kultúrforradalom, arról egyebek közt a tanszékvezető már említett, szabadkai fogantatású nevezetes esszéje is jól tanúskodik. Lapjain olvashatjuk, például, a tanszék indulására is oly jellemző sorokat: „...azért, mert Vajdaságban is írnak

magyarul, vagy magyarul is írnak, éppoly hamis volna a vajdasági magyar, mint a vajdasági szerb irodalomról mint külön kategóriáról beszélni. A hangsúly nem a témán, hanem a távlaton van. Ha valaha, akkor ma nevelésés mindennemű partikularizmus kultusza. Ellenben szép lenne, ha egyszer majd megszületne mint az egyetemes jugoszláv és magyar irodalom része, a jugoszláviai magyar irodalom, a nacionalizmus minden sötét örökségétől szabad magyar irodalom, a világpolgárain emberi, korlátoktól, külső és belső korlátozásoktól felszabadult, forradalmi szellemben alkotó jugoszláviai magyar írók magyar irodalma.”

Ebben és az ilyen, forradalmian megújhódó jugoszláviai magyar irodalomban Sinkó Ervin mindvégig hitt és teljes energiabevetéssel küzdött. Miközben irodalmunk új szellemiségének jegyeit — hogy továbbra is a Subotica három napom 1963-ban lapjait idézzük — közelebbről így is meghatározta: „művészetben és irodalomban is minden világrámlatra érzékeny, maximális befogadóképességgel reagál a mi avantgarde-unk — avantgarde vagyunk harcban állva a lokalizmus, regionalizmus, partikularizmus, a folklór, mindennemű hazai sár és bocskor és érzelmes álkultúra minden nyílt vagy rejtett kultuszával. Egy szenzibilitás nevében, mely a bocskorhoz való viszonyában »dekadens« (...) s mely épp azért, mert emberi szolidaritást képviselő szocialista jugoszláv szenzibilitás, egyben a mai világ legkülönbözőbb, ellenséges táborokon belül élő kultúremberének, a mindenütt megtalálható kultúrembernek is a szenzibilitása.”

Ha élete alkonyán volt — mert volt — heves konfliktusa a jugoszláviai magyar művelődési élet valamennyi jelentősebb gócéval, akkor az az összetütközés e „nyílt vagy rejtett kultusz” ellen, s e fokozottan igényes korszerű szenzibilitás érdekében jött létre. Szabadkán éppúgy, mint Újvidéken, Zentán vagy Zomborban...

S nemcsak a mai alkalom kedvéért, de azután tényiszteletből is hangsúlyozni kell, mint ahogy Sinkó Ervin sem az akkori alkalom kedvéért hangsúlyozta a *Subotica három napom*...-ban: az 1963. január 25-én, s itt, a zeneiskola nagytermében a szabadkai magyar kultúrmunkásoknak tartott, *Konformizmus és nonkonformizmus* című előadása után kibontakozó vita arról győzte meg őt, hogy a nonkonformista szellemiségnek Szabadkán is elevenen él az igénye. „S ha telt volna fizikai erőmből, hogy az előadás után valamennyi kérdésre feleljek, a hallgatóság — Bíró Károly egykori szabad királyi városában, Szabadkán — vacsora nélkül tán éjfélig is együtt maradt volna. Mert Szabadkán ma igen izgató kérdés a marxizmusnak és a művészetnek a viszonya. Hihetetlen, de van valami ebben az irreális realitásban, valami, ami majdnem elképzelhetetlen — és mégis valóság.”

Így hangzanak a *Subotica három napom 1963-ban* vallomások záromadatai, s ez a szubjektív megnyilatkozás arról is tanúskodik, hogy a tanszék indulásával kialakult „feszés” viszony Sinkó Ervin és az irodalmi Szabadka között már akkor, 1963-ban is oldódóban volt.

Ma pedig, másfél évtized múltán, semmi objektív akadálya sincs annak, hogy e viszony pár éves „feszessége” végleg és mindenkorra pusztá irodalomtörténeti adalékká váljon.

S hogy ezen túlmenően termékeny és termékenyítő *hagyomány-ápolássá* is fejlődjön.

1936 októberében, az egykori Szabadka „isten sújtotta kalitkájára” emlékeztető moszkvai létmagányában, egyetlen versmondásban szakad föl szerzőnkől az irodalmi Haza, Hon, Ethosz utáni elemi sóvárgás:

Szalkszentmártonban,
Bácskában vagy Badacsonyban,
Valahol
Már bizton él,
Tán már iskolába jár
A kislány vagy a lány,

Ki majd boldogabb időben s tán
Azon a Pesten,
Mely után nekem csak fájhat a szívem,
Úl majd udvaros lámpafényben,
Nagy asztalnál,
Lapok, nyomtatott sorok
S hányatott kéziratok erdejében
Keresi majd rég fűnőtte utaimat
S gyűlölni fog vagy megvitat majd,
Vagy szid vagy szeret vagy megró vagy megvéd,
De felgyújtja rajtam a lelkét
S ég majd, mint égtem, míg éltem, én.

A profanizálás veszélyét is vállalva hangot adunk a meggyőződésnek: e négy évtizeddel ezelőtti, nosztalgikus moszkvai prófécianak a mai Szabadkán is eljött, itt van az ideje. Hisz miért ne akadhatna városunkban is — mely egyebek közt, mint láttuk, Sinkó Ervin városa is —, miért ne akadhatna, jelképesen szólva, egy „fiú vagy lány”, aki „udvaros lámpafényben” végigjárja szerzőnk egykori szabadkai utait, amelyek nemcsak az övéi, de a monarchiabeli város akkori fiataljainak és mai, szocialista művelődési örökségének is az utai voltak? S miért ne kereshetné meg eközben e mai s itteni kutató, egyebek közt, a Spitzer Izidorék egykori lakóházát is, hogy esetleg ajánlatot tegyen a város illetékeseinek: helyezzenek emléktáblát Sinkó Ervin szabadkai lakhelyére, itteni emléke őrzésének jeléül, de nem kevésbé a város irodalmi örökségének további gazdagítása céljából is... Es miért ne tehetne ajánlatot ugyanez a helyi kutató, például, a város irodalmi és mozgalmi örökségét oly intenzíven ápoló Életjel-kiadványok szerkesztőségének is: gyűjtsék egybe szerzőnk szabadkai, illetve a várossal közvetve vagy közvetlenül kapcsolatban levő írásait. Emberi, irodalmi, mozgalmi és helytörténeti adalékként.

Meggyőződésünk szerint: időálló adalékként...

Újvidék, 1977 júniusában